

УДК 726.6:72.03

Канд. арх., доцент А.О. Горіна

Ст. гр. 14-а О.О. Рехліцький

*Кафедра «Основ архітектури і архітектурного проектування»
Київського національного університету будівництва і архітектури*

ІСТОРІЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ АРХІТЕКТУРИ ВЕЛИКОЇ ЛАВРСЬКОЇ ДЗВІНИЦІ

Анотація: у статті висвітлено історичні факти, пов'язані з дзвіницею Києво-Печерської лаври та особливості її архітектурно-планової будови.

Ключові слова: будівництво, архітектура лаврської дзвіниці, яруси.

Актуальність теми. Велика лаврська дзвіниця – одна з найвищих будівель в Україні. Це видатна пам'ятка не лише української, слов'янської, але й загальноосвітньої архітектури.

Цінність даної архітектурної пам'ятки XVIII ст. у тому, що в ній яскраво втілені традиції вітчизняної архітектури. Вона є виразом талановитості наших предків, які залишили багату культурну спадщину.

Аналіз останніх досліджень. Історію виникнення та особливості формування лаврської дзвіниці розглянули наступні автори: Орленко М. І., Чобітько О. М., Логвін Г. М., Титов Ф., Сіткарьова О. В., Слепцов О. С., Кілессо С. К.

Меті статті полягає: висвітлити процес будування дзвіниці, нанести планувальні схеми та об'ємно-планувальні рішення. Провести аналіз архітектурного образу.

Виклад основного матеріалу. Кам'яна дзвіниця, що збереглась до нашого часу, зведена приблизно на тому місці, де стояла дерев'яна «звониця» 1672 року. Підготовку до її побудови монастир розпочав ще XVII ст. За отримані пожертвування від гетьмана Мазепи монастир зробив заготівлю матеріалів і, як видно з архівних документів, заклав для нової дзвіниці фундамент. Проте будування так і не розпочалось, причиною чого була смерть архітектора Аксамитова та зрада Мазепи. У 1718 році в Києво-Печерському монастирі виникла пожежа, що змінила всі монастирські плани: в пожежі згоріла й дерев'яна «звониця».

З початку 18 ст. побудову нової дзвіниці було доручено німецькому архітектору Йогану Готфріді Шеделю. На нових кресленнях дзвіниця проектувалась п'ятиярусною, в плані восьмигранною спорудою висотою понад 96 метрів. Остаточне завершення будівництва відбулось 1944 року.

Внаслідок землетрусу, на третьому ярусі з'явилися тріщини. Обґрунтовані пояснення щодо тріщин не задовольняли ченців, через що вони доручили

оглянути дзвіницю капітану мінної роти інженерного корпусу Печерської фортеці Цвінгеру і зробити висновок. На його думку, розщілини утворились внаслідок того, що архітектор Шедель припустився помилки, звуживши кожний верхній ярус проти нижнього, опорного. Шедель вважав, що розщілини не прогресують, а контрафорси зіпсують вигляд. [2]

Після цього була маса пропозицій від комісії, проте жодна не була підтримана Шеделем. Духовний собор не наполягав на реалізацію висловлених пропозицій. Каркас бані було запропоновано зробити дерев'яним, задля полегшення навантаження конструкції, проте, згодом, Шедель відмовився від своєї задумки. Архітектор цілком правильно оцінював дзвіницю як видатну пам'ятку архітектури: «Ця дзвіниця зроблена в Києво-Печерській лаврі трудом моїм зроблена... по всій Русі і Європі другої такої не знайдеться».[1]

Дзвіниця розташована на території Києво-Печерської лаври. Архітектурний ансамбль лаври склався протягом майже дев'яти століть та відобразив розвиток культури і духовності, зміну стилістичних напрямків у мистецтві, процес удосконалення інженерних конструкцій. Він органічно пов'язаний з унікальним наддніпрянським ландшафтом і формує силует Києва з боку Дніпра.

Сучасний лаврський ансамбль розташований на площі 22 га і поділяється на такі частини:

- Верхня лавра
- Ближні печери
- Дальні печери
- Гостинний двір

Більшість монастирських будівель і споруд мають архітектурні форми українського бароко середини XVIII ст.

У теперішній час лавра перебуває під юрисдикцією Національного заповідника. Разом із Софійським собором пам'ятка внесена до переліку Світової спадщини ЮНЕСКО.[7]

На спорудження дзвіниці було витрачено величезну кількість різних будівельних матеріалів. Основними була цегла та вапно, з яких викладено стіни, склепіння, колони та карнизи. Всього в будову вмуровано близько 5 млн цеглин і витрачено 94 980 четвертей вапна для муру.

Побудована архітектором Шеделем дзвіниця збереглась до нашого часу без змін, але пройшла декілька реставрацій (див табл. 1), остання – у 2010-2015 рр. Вона являє собою восьмигранну в плані, чотириярусну башту висотою 96,52 м.

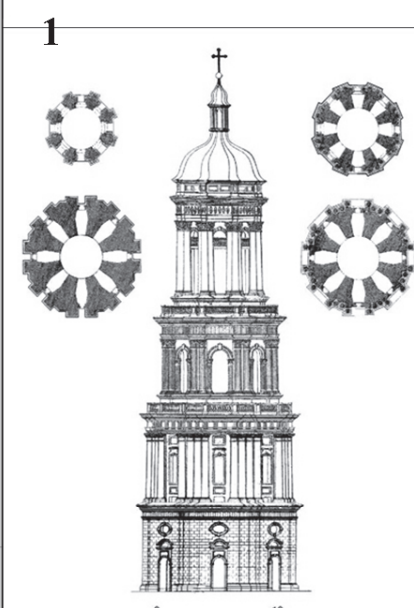
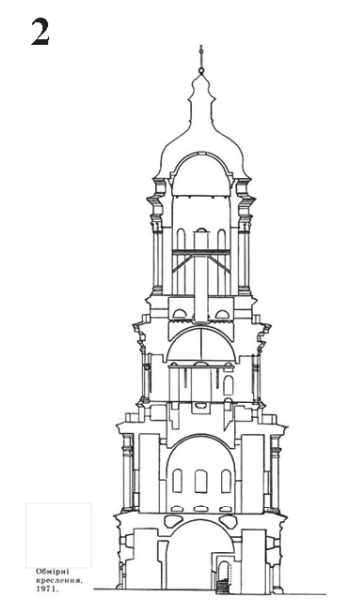
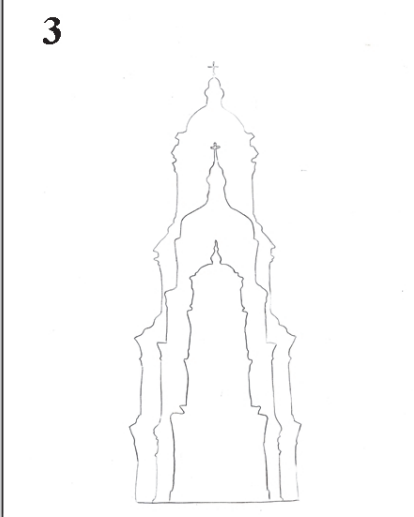
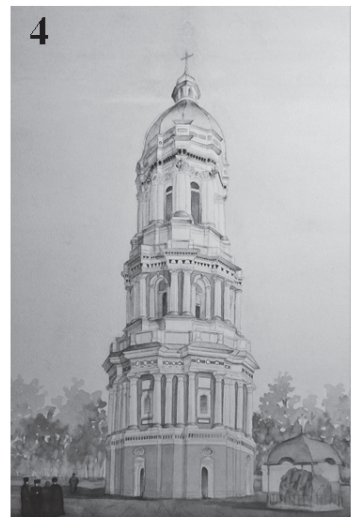

		Зображення дзвінниці	Особливості
КРЕСЛЕННЯ ДЗВІННИЦІ	1		1. Фасад дзвінниці та плани по ярусам 1971 року. Дзвінниця має величезні розміри - 96,52 метра з хрестом, вона органічно вписується до ансамблю монастиря й усїєї Києво-Печерської лаври. Її видно здалеку, за 25-30 кілометрів від міста. Аби піднятися на її верхівку необхідно зійти на 374 сходинки.
	2		2. Обмірні креслення 1971 року.
ПЕРСПЕКТИВНА КОМПОЗИЦІЯ	3		3. Співвідношення висоти лаврської дзвінниці до інших дзвінниць. Висота дзвінниці Києво-Печерської лаври - 96, 5м. Дзвінниця національного заповіднику "Софія Київська" - 76 м. 65 м - Свято-Успенська Почаївська дзвінниця.
	4		4. Відмівка перспективи дзвінниці Києво-Печерської лаври, автор ст. гр. АБС-14а Рехліцький О.
ДЕТАЛІ ДЗВІННИЦІ	5		5. Зображення дзвину 1971 року.
	6		6. Сучасне зображення дзвону.
	7		7. Деталь дзвону.
	8		8. Капітель дзвінниці. У будівлі спостерігаються лише деякі елементи барокового стилю: спарені колони, розкріплені карнизи, обриси завершення глави.

Рис. 1. Особливості архітектури дзвінниці

Дзвіниця має склепінчасто-арочну конструкцію, стіни кожного ярусу верхній частині перекривається котловим склепінням, а в третьому і четвертому – влаштовано по вісім аркових прогонів, які роблять ці частини легкими, ажурними, і надають їм форми відкритих павільйонів. На цих ярусах поставлені балюстради з балясинами для огляду горизонту. В лаврському архітектурному ансамблі дзвіниця виділяється своїми суворими архітектурними формами та величним силуетом.

В її складній динамічній структурі взаємодіють вертикальні та горизонтальні ритми. Стіни, починаючи з другого ярусу і вище, членуються колонами. Рух архітектурних мас угору посилюється раптовим зменшенням об'єму вертикальних ліній груп колон кожного наступного ярусу. У вертикальний ритм вливаються аroachні прогони третього та четвертого ярусів, а також віконні та дверні прорізи першого та другого ярусів. Створенню враження динамічності сприяє пірамідальна композиція дзвіниці та збільшення пропорцій кожного ярусу знизу догори. Але горизонтальне членування всього масиву дзвіницю потужними антаблементами на рівні кожного ярусу уповільнює вертикальний рух мас. Композиція дзвіниці побудована за всіма законами симетрії, всі її фасади рівнозначні, архітектурні елементи фасадів надзвичайно виразні.

Третій ярус використовувався для підвішування десяти дзвонів вагою близько 6000 пудів. Найдавніший дзвін, що висів спочатку на дерев'яній дзвіниці і називався «Балик», відлитий у 1613 році, але після пожежі був перелитий 1719 року майстром Олексієм Звонником (вага – 201 пуд). Найбільший дзвін «Успенський», мав вагу 1000 пудів, вилитий у 1972 році. 1903 року було поставлено годинник, який працює досі без капітального ремонту.

Над антаблементом четвертого ярусу здійснюється двометрова шия дзвіниці, на яку спирається металева гранчаста позолочена баня шоломовидної форми, висотою 13,62 м ліхтар з маківкою заввишки 8,84 м, а сам хрест – 4,47 м. У 1782 році проведено ремонт головної дзвіниці та позолочено баню. Через 43 роки було повторено капітальний ремонт дзвіниці, а 1868 року лаврські майстри знову виконали позолотні роботи.

У 1956-1962 роках дзвіницю капітально відремонтували, відновили ліпні орнаменти: стіни, колони, карнизи пофарбували. Баню, що була пошкоджена під час війни, полатали мідною бляхою та позолотили сусальним золотом. Для виконання реставраційних робіт по дзвіниці встановлювалось металеве риштування від землі до хреста.

У 2010 р. в зв'язку з аварійним станом дзвіниці розпочалася її реставрація, під час якої було укріплено цегляну кладку колон і карнизів, підсилено металеві балки третього ярусу, відреставровано хрест дзвіниці, відновлено ікони на її

барабані, керамічні капітелі, аттик, вінцевий карниз. 19 серпня 2014 р. на третій ярус був піднятий і встановлений 7-тонний дзвін «Всіх Святих».

Беручи до уваги винятковість архітектурного ансамблю, роль Лаври у розвитку вітчизняної та світової культури, науки й освіти, 14-та сесія міжнародного комітету ЮНЕСКО у 1990 р. внесла Києво-Печерську лавру до «Списку всесвітньої культурної спадщини ЮНЕСКО».[7]

Висновки. На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

- Це видатна пам'ятка не лише української, слов'янської, але й загальносвітової культури.
- Цінність даної архітектурної пам'ятки XVIII ст. у тому, що в ній яскраво втілені традиції вітчизняної архітектури. Вона є виразом талановитості наших предків, які залишили багату культурну спадщину.
- Дзвіниця має складну чотиририбусну будову, композиція якої – симетрична динаміка. Архітектор – Йоган Готфрід Шедель.

Список використаних джерел:

1. Києво-Печерський державний історико-культурний заповідник: Путівник. – К.: Мистецтво, 1979. – 262 с., іл.
2. Бібліотека журналу «Пам'ятки України». Геврик Т. Втрачені архітектурні пам'ятки Києва. Видання четверте. Нью-Йорк – Київ. 1991.
3. Ю.Д. Кибальник – Киево-Печерский государственный историко-культурный заповедник // Авторы: С.К. Килессо, О.П. Коваль, Л.И. Ковалева, В.А. Шиденко, 1984
4. Л. П. Корж – Лаврская колокольня , 1983
5. Науково-популярне видання – Києво-Печерська лавра. Кілессо Сергій Костянтинівич, 2003

Інтернет ресурси:

6. https://uk.m.wikipedia.org/wiki/Велика_лаврська_дзвіниця
7. https://uk.wikipedia.org/wiki/Києво-Печерська_лавра